

Ірина Сабор,
Керівниця секції
«Шкільної і дошкільної освіти»
Європейський центр ім. Вергеланда



Юлія Найда,
директорка Всеукраїнського фонду «Крок
за кроком»



ПРОГРАМА
підвищення кваліфікації керівників та методистів ЗДО
«Впровадження та підтримка культури демократії в закладах
дошкільної освіти»

Програму розроблено в рамках програми «Демократична школа: освіта для демократичної стійкості», що реалізується Європейським центром імені Вергеланда та Міністерством освіти і науки України у партнерстві з БО «Центр освітніх ініціатив», ВФ «Крок за кроком», БО SavED та освітньою програмою «Крок за кроком» (Молдова) за фінансової підтримки Норвегії.

Актуальність програми.

В умовах трансформації української освіти та інтеграції у європейський освітній простір питання впровадження і підтримки культури демократії в закладах дошкільної освіти набуває особливого значення. Дошкільний вік є сенситивним періодом для формування громадянських компетентностей, усвідомлення цінностей рівності, поваги до прав людини, толерантності та відповідальності. Саме в цей час закладаються основи соціальної взаємодії, критичного мислення та здатності брати участь у житті спільноти.

Водночас ефективне впровадження демократичних практик у дошкільних закладах можливе лише за умови готовності управлінської та методичної команди ЗДО до таких змін. Сучасний керівник та методист мають володіти не лише управлінськими навичками, а й компетентностями, що визначені

Професійним стандартом керівника закладу дошкільної освіти (2021), зокрема у сфері стратегічного розвитку, створення інклюзивного середовища, партнерської взаємодії із сім'ями та громадою. Програма базується на підходах Ради Європи до розвитку культури демократії та громадянських компетентностей з раннього віку та підтримки культури демократії у ЗДО відповідає сучасним викликам:

- необхідності формування в дітей дошкільного віку основ громадянської компетентності відповідно до Базового компонента дошкільної освіти;
- потребі у розвитку управлінських та педагогічних компетентностей керівників і методистів для створення безпечного, інклюзивного та розвивального освітнього середовища;
- запиту на впровадження європейських практик освіти для демократичного громадянства та прав людини;
- актуалізації питань психосоціальної підтримки, ментального здоров'я та запобігання булінгу у закладах дошкільної освіти в умовах суспільних викликів та воєнного стану в Україні.

Курс поєднує теоретичні знання та практичні інструменти, спрямовані на розвиток лідерського потенціалу управлінців, формування партнерських відносин «ЗДО – сім'я – громада», створення умов для безпечної участі дітей у прийнятті рішень. Таким чином, програма сприяє реалізації державної політики у сфері дошкільної освіти, відповідає європейським освітнім тенденціям та забезпечує підвищення якості освітнього процесу на рівні управління.

Цільова група: керівники (директори) та методисти закладів дошкільної освіти (ЗДО).

Обсяг програми: 45 годин (1,5 кредити ЄКТС)

Форма підвищення кваліфікації: інституційна (дистанційна).

Напрями підвищення кваліфікації.

- Удосконалення професійних компетентностей керівників і методистів ЗДО у сфері демократичного врядування, педагогічного партнерства та стратегічного розвитку закладу.
- Формування здатності організовувати інклюзивне, безпечне й розвивальне освітнє середовище.
- Застосування сучасних європейських практик для розвитку громадянських компетентностей у дітей дошкільного віку.

Формат навчання: фасилітовані онлайн-зустрічі на платформі Zoom та самостійна робота на платформі Moodle.

Кількість зустрічей: 9-ть зустрічей тривалістю 1,5 год один раз на тиждень. З них 8 тематичних зустрічей та 1 підсумкова.

Мета програми: підвищити рівень професійної компетентності керівників та методистів ЗДО у впровадженні культури демократії,

формуванні громадянських компетентностей у дітей дошкільного віку, створенні безпечного, інклюзивного та розвивального освітнього середовища відповідно до Професійного стандарту керівника закладу дошкільної освіти.

Завдання програми:

- ознайомити з європейськими підходами до освіти для демократичного громадянства і прав людини в контексті дошкілля;
- сформуванню розуміння ролі громадянських компетентностей у розвитку дитини та в освітньому процесі ЗДО;
- розвинути управлінські й методичні компетентності керівників і методистів для підтримки культури демократії;
- надати практичні інструменти для створення безпечного, інклюзивного та психосоціально здорового середовища;
- розвинути навички організації партнерської взаємодії: «ЗДО – педагог – сім'я – громада»;
- сприяти формуванню культури педагогічного лідерства, що ґрунтується на демократичних цінностях, повазі до різноманіття й прав дитини.

Програма орієнтована на розвиток компетентностей педагогів щодо виконання трудових функцій, зокрема:

Загальні компетентності:

громадянська – здатність діяти відповідально і свідомо на засадах поваги до прав і свобод людини та громадянина; реалізовувати свої права і обов'язки; усвідомлювати цінності громадянського суспільства та необхідність його сталого розвитку (ЗК.01);

соціальна – здатність до міжособистісної взаємодії, роботи в команді, спілкування з представниками інших професійних груп різного рівня (ЗК.02);

культурна – здатність виявляти повагу та цінувати українську національну культуру, поважати багатоманітність і мультикультурність у суспільстві, здатність до вираження національної культурної ідентичності, творчого самовираження (ЗК.03);

етична – здатність усвідомлювати свої професійні можливості та діяти лише в межах рівня професійної підготовленості, діяти на основі етичних міркувань (мотивів), доброчесності, соціальної відповідальності, поваги до різноманітності та мультикультурності.

Трудові функції:

А: Організація здорового, безпечного, розвивального, інклюзивного освітнього середовища

A1.2 – Здатність створювати освітнє середовище, вільне від насильства та булінгу

A1.3 – Здатність до організації діяльності психологічної служби та соціально-педагогічного патронажу в закладі дошкільної освіти

A2.1 – Здатність до проектування та аналізу ефективності організації освітнього простору

Б: Управління закладом дошкільної освіти

Б2.1 – Здатність забезпечувати організацію освітнього процесу у закладі дошкільної освіти з урахуванням запитів його учасників

Б2.2 – Здатність створювати умови для ефективного функціонування команди

психолого-педагогічного супроводу

Б2.3 – Здатність до методичної підтримки та супроводу педагогічного персоналу закладу дошкільної освіти

Г: *Лідерство і партнерська взаємодія*

Г1.3 – Здатність до ефективного врегулювання конфліктів та профілактики професійного вигорання

Г2.1 – Здатність до саморегуляції та толерантної взаємодії

Г2.2 – Здатність до усвідомленої, конструктивної та екологічної взаємодії з учасниками освітнього процесу

Г: *Стратегічний розвиток закладу дошкільної освіти*

Г2.1 – Здатність представляти інтереси закладу дошкільної освіти у відносинах з державними органами, органами місцевого самоврядування, юридичними та фізичними особами

Очікувані результати навчання.

Знання й розуміння:

- знати ключові принципи впровадження та підтримки культури демократії в дошкільній освіті;
- розуміти європейські підходи та успішні методики розвитку громадянських компетентностей у дітей дошкільного віку;
- усвідомлювати роль демократичної культури у формуванні громадянських, соціальних та етичних компетентностей дітей;
- знати вимоги Базового компонента дошкільної освіти та Професійного стандарту керівника ЗДО (зокрема загальних компетентностей ЗК.01–ЗК.06 та трудових функцій А, Б, Г) щодо створення інклюзивного, безпечного й розвивального середовища;
- розуміти значення партнерської взаємодії «ЗДО – педагог – сім'я – громада» для демократизації освітнього процесу та розвитку команди;
- усвідомлювати функції керівника/методиста як консультанта та фасилітатора змін, здатного підтримувати педагогів у впровадженні демократичних практик і громадянської освіти.

Уміння:

- організовувати ефективну комунікацію з усіма учасниками освітнього процесу на засадах партнерства, толерантності та взаємоповаги;
- застосовувати методи спостереження, кейс-аналізу, інструменти рефлексії та моніторингу для оцінювання стану демократичної культури в закладі;
- створювати умови для безпечної участі дітей у прийнятті рішень та розвитку громадянських компетентностей;

- підтримувати педагогів у впровадженні щоденних демократичних практик, інклюзивних підходів та програм психосоціальної підтримки;
- проєктувати та оцінювати ефективність фізичного освітнього простору з урахуванням вікових потреб дітей, принципів здоров'язбереження та різноманіття;
- налагоджувати партнерські відносини з батьками, громадою, органами місцевого самоврядування та іншими установами, представляючи інтереси закладу;
- здійснювати професійний супровід педагогічного колективу й організовувати роботу команди психолого-педагогічного супроводу;
- упроваджувати методики ненасильницької комунікації, медіації конфліктів та підтримки емоційного благополуччя дітей і дорослих.

Диспозиції (цінності, ставлення):

- поділятимуть і практикуватимуть цінності демократії, прав людини, інклюзії, рівності та соціальної відповідальності;
- поважатимуть гідність кожної людини, право на участь і вільне висловлення думки;
- демонструватимуть відкритість до співпраці, професійного розвитку, самоаналізу та інновацій;
- підтримуватимуть позитивну взаємодію в багатоманітному освітньому середовищі, запобігаючи булінгу й дискримінації;
- проявлятимуть лідерство на засадах демократичних цінностей, етичної поведінки та прозорого управління закладом.

Зміст програми та форми роботи

Програма підвищення кваліфікації «Впровадження та підтримка культури демократії в закладах дошкільної освіти для керівників та методистів ЗДО» розроблена відповідно до Професійного стандарту керівника (директора) закладу дошкільної освіти (наказ Мінекономіки від 28.09.2021 № 620-21) і включає 4 модулі:

Модуль 1. Основи демократичної культури в дошкільній освіті

Модуль 2. Формування культури демократії в умовах ЗДО

Модуль 3. Інклюзивне середовище та культура різноманіття

Модуль 4. Громадянські компетентності для безпечного психосоціального середовища

Модуль 1 спрямований на формування цілісного розуміння того, що таке культура демократії в дошкільній освіті та чому її впровадження є ключовим для сучасного закладу. Матеріал допомагає керівникам і методистам ЗДО усвідомити цінності демократичного суспільства, принципи прав людини та роль громадянських компетентностей як основи для якісної дошкільної освіти. У ході опрацювання матеріалів модуля 1 учасники оволодіють базовими знаннями про цінності демократії, принципи прав людини, розумінням

громадянських компетентностей і європейських тенденцій, що дасть змогу критично оцінювати власну практику та планувати зміни в освітньому середовищі ЗДО.

Модуль 2 «Формування культури демократії в умовах ЗДО» покликаний допомогти керівникам і методистам закладів дошкільної освіти зрозуміти й практично реалізувати принципи демократії у щоденному житті закладу дошкільної освіти. Матеріал зосереджується на створенні умов для реальної участі всіх учасників освітнього процесу – дітей, педагогів, батьків і громади – у прийнятті рішень, що стосуються організації освітнього середовища, планування діяльності та розвитку закладу. Матеріал модуля спрямовано на надання учасникам знань про ефективні моделі участі дітей (драбина участі, спільне планування діяльності, дитячі ради тощо); ознайомлення з практичними інструментами налагодження партнерства з батьками та місцевою громадою: спільні заходи, проєкти, консультації, громадські обговорення; формування компетентностей керівників щодо демократичного управління, організації відкритого освітнього середовища та підтримки ініціатив усіх учасників процесу.

Після вивчення модуля 2 учасники розвинути навички:

- впровадження методики участі дітей у житті закладу;
- організації ефективної співпраці між педагогами, сім'ями та громадою;
- створення стратегії розвитку ЗДО на принципах прозорості, довіри й взаємної відповідальності.

Модуль 3 спрямований на формування у керівників та педагогів ЗДО розуміння того, що демократичні цінності неможливі без прийняття різноманіття, інклюзії та рівних можливостей для всіх дітей. Матеріал акцентує на практичних підходах до створення середовища, у якому кожна дитина – незалежно від її індивідуальних особливостей, культурного чи соціального походження – відчуває себе гідним учасником спільноти.

Основна мета – надати знання й інструменти для організації інклюзивного, безпечного та фізично зручного простору, який сприяє розвитку громадянських компетентностей, поваги до прав людини, толерантності та співпраці.

Під час роботи над модулем 4 слухачі набудуть розуміння, як організувати реальну участь дітей, батьків та громади у житті ЗДО, підвищувати рівень довіри та демократичності управління, забезпечувати сталість партнерських відносин. Матеріал модуля спрямовано на формування у керівників та педагогів закладів дошкільної освіти розуміння того, як створити безпечне, підтримувальне та емоційно здорове середовище, у якому діти можуть розвивати громадянські компетентності. Матеріал допомагає поєднати принципи прав дитини, психологічну безпеку та демократичні практики для виховання відповідальних, самостійних і соціально активних громадян з раннього віку. Основна ідея модуля – забезпечити баланс між

емоційним комфортом і правом дитини на власний простір, що є фундаментом для розвитку поваги до інших, здатності співпрацювати, розв'язувати конфлікти мирним шляхом і відстоювати власну позицію.

Кількість годин, що відводиться на засвоєння змісту Програми, складає 45 годин, з яких: 16 годин – лекційні заняття, 16 годин – практичні заняття, 13 години – самостійна робота, що включає виконання практичних та тестових завдань.

Орієнтовний розподіл годин за видами діяльності

Назви тем	Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота	Усього
МОДУЛЬ 1. Основи демократичної культури в дошкільній освіті				
Тема 1.2. Розуміння громадянських компетентностей у дошкільлі: основа для змін	2	2	1	5
Тема 1.2. Європейські тенденції розвитку дошкільної освіти	2	2	2	6
Усього за модулем	4	4	3	11
МОДУЛЬ 2. Формування культури демократії в умовах ЗДО				
Тема 2.1. Участь дітей як шлях до демократизації ЗДО	2	2	1	5
Тема 2.2. Розбудова партнерства: ЗДО – сім'я – громада	2	2	1	5
Усього за модулем	4	4	2	10
МОДУЛЬ 3. Інклюзивне середовище та культура різноманіття				
Тема 3.1. Культура демократії у середовищі різноманіття	2	2	2	6
Тема 3.2. Організація фізичного середовища для громадянських компетентностей	2	2	2	6
Усього за модулем	4	4	4	12
МОДУЛЬ 4. Громадянські компетентності для безпечного психосоціального середовища				

Тема 4.1. Емоційне середовище для громадянської компетентності	2	2	2	6
Тема 4.2. Безпека особистісного простору дитини	2	2	2	6
Усього за модулем	4	4	4	12
Усього	16	16	13	45

Програма реалізується з використанням практичного онлайн курсу, що розміщений за адресою: <https://e-learning.theewc.org/course/view.php?id=41>. Курс містить матеріали, які складають теоретичну та практичну складову підвищення кваліфікації за цією Програмою. Практична складова підвищення кваліфікації додатково реалізується через фасилітовані онлайн зустрічі учасників з викладачами-тренерами, які відбуваються за встановленим графіком відповідно розкладу.

Підтвердження проходження курсу – сертифікат про підвищення кваліфікації на 45 (1,5 кредити ЄКТС) або 30 годин (1 кредит ЄКТС)

- **45 годин** (1,5 кредити ЄКТС) – за умови повного опрацювання матеріалів на навчальній платформі, участі у 9-ти фасилітованих зустрічах та виконання фінального тесту.

- **30 годин** (1 кредит ЄКТС) – за умови участі у не менш ніж 5-ти фасилітованих зустрічах, виконання тестових завдань та роботи з матеріалами курсу.

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

МОДУЛЬ 1. ОСНОВИ ДЕМОКРАТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В ДОШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

Тема 1.1. Розуміння громадянських компетентностей у дошкільлі: основа для змін

Розкриває поняття громадянських компетентностей, їх складові та значення для розвитку особистості дитини. Надає практичні орієнтири, як інтегрувати громадянські компетентності у зміст освітнього процесу відповідно до Базового компоненту дошкільної освіти. Особлива увага приділяється принципам Ради Європи, Рамці компетентностей для культури демократії та зв'язку між демократичним середовищем і розвитком дитини.

Тема 1.2. Європейські тенденції розвитку дошкільної освіти

Ознайомлює з кращими європейськими практиками підтримки культури демократії та громадянських компетентностей у дошкільних закладах. Демонструє, як цінності рівності, інклюзії, партнерства з батьками та

громадою реалізуються у різних країнах Європи, що може стати орієнтиром для вдосконалення вітчизняного досвіду.

МОДУЛЬ 2. ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ДЕМОКРАТІЇ В УМОВАХ ЗДО

Тема 2.1.. Участь дітей як шлях до демократизації ЗДО

Сутність та значення участі дітей у контексті прав дитини та Конвенції ООН про права дитини. Демократичні практики в дошкільлі: як діти можуть висловлювати власну думку та впливати на життя групи і закладу (спільне планування, вибір діяльності, дитячі збори, ради, міні-парламенти). Драбина участі (Р. Харт) та інші моделі залучення дітей: рівні, форми та умови забезпечення справжньої, а не формальної участі. Роль педагога та керівника у створенні середовища, що сприяє самовираженню, ініціативності, відповідальності й взаємоповазі дітей. Інструменти і методики розвитку навичок самостійності, критичного мислення та колективного прийняття рішень у повсякденному освітньому процесі. Етичні та безпекові аспекти: як забезпечити баланс між правом дитини на участь і її віковими можливостями, уникати маніпуляцій або тиску.

Тема 2.2. Розбудова партнерства: ЗДО – сім'я – громада

Принципи партнерства між закладом, батьками й громадою: рівність, прозорість, довіра, взаємна відповідальність. Форми взаємодії з батьками: спільні збори, консультації, клуби батьків, участь у прийнятті рішень, організація спільних заходів та проєктів. Залучення громади до життя закладу: співпраця з місцевими органами влади, громадськими організаціями, культурними та спортивними установами. Комунікаційні стратегії: відкриті обговорення, електронні платформи, інформаційні ресурси для прозорості діяльності ЗДО. Спільне вирішення проблем і конфліктів через діалог та медіацію, пошук взаємовигідних рішень. Участь родин у стратегічному розвитку закладу: створення дорадчих рад, залучення до планування освітніх програм і благоустрою території.

МОДУЛЬ 3. ІНКЛЮЗИВНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ТА КУЛЬТУРА РІЗНОМАНІТТЯ

Тема 3.1.. Культура демократії у середовищі різноманіття

Поняття різноманіття (культурного, соціального, мовного, фізичного, індивідуального) та його значення для демократичного суспільства. Інклюзія як цінність і практика: рівні можливості для дітей з особливими освітніми потребами, представників різних культурних та соціальних груп. Принципи демократичної взаємодії у полікультурному середовищі: повага, емпатія, діалог, уникнення дискримінації та стереотипів. Роль педагога і керівника у підтримці культури різноманіття, формування політик рівності. Практичні

стратегії для розвитку толерантності та громадянських компетентностей дітей через ігрові, творчі та комунікативні форми роботи. Приклади успішних інклюзивних практик у ЗДО, що сприяють демократичному клімату в колективі.

Тема 3.2. Організація фізичного середовища для громадянських компетентностей

Вплив простору на формування демократії: як облаштування групових кімнат, майданчиків, куточків самоврядування сприяє співпраці, відповідальності та самостійності дітей. Принципи безпечного й інклюзивного дизайну: доступність для дітей з різними потребами, гнучкість та можливість спільного використання простору. Елементи громадянського простору у ЗДО: зони для спільних рішень, дошки пропозицій, куточки «прав дитини», виставки дитячих ініціатив. Залучення дітей до проєктування середовища: спільне планування розташування меблів, вибору матеріалів, оформлення тематичних зон. Використання цифрових інструментів для створення сучасного, інтерактивного середовища, що розширює можливості участі й комунікації. Приклади організації простору у вітчизняних та зарубіжних закладах, які формують у дітей досвід демократичних відносин і громадянської активності.

МОДУЛЬ 4. ГРОМАДЯНСЬКІ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДЛЯ БЕЗПЕЧНОГО ПСИХОСОЦІАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩЕ

Тема 4.1. Емоційне середовище для громадянської компетентності

Поняття емоційного середовища та його роль у розвитку громадянських компетентностей: самоповага, відповідальність, толерантність, здатність до співпраці. Методи створення клімату довіри, взаємопідтримки та відкритості, що сприяє демократичному спілкуванню та конструктивному вирішенню конфліктів. Емоційна грамотність педагогів і дітей: розпізнавання, вираження та регуляція емоцій як умова для безпечної взаємодії. Практики розвитку емпатії та ненасильницької комунікації у групі. Роль керівника у профілактиці професійного вигорання персоналу, підтримці психологічного здоров'я команди та забезпеченні сталого позитивного мікроклімату.

Тема 4.2. Безпека особистісного простору дитини

Права дитини на недоторканність особистісного простору: правові аспекти, вимоги Конвенції ООН про права дитини, національне законодавство. Стратегії створення безпечного фізичного й психологічного середовища, вільного від насильства, булінгу та дискримінації. Методи формування у дітей розуміння власних меж і кордонів, розвиток навичок захисту особистої гідності та вміння сказати «ні». Алгоритми дій педагогів і керівників у випадках підозри або виявлення насильства, булінгу, порушення прав дитини. Практики залучення батьків і громади до створення системи

підтримки та реагування для гарантування безпеки дітей. Виховання взаємної поваги до простору інших як основи демократичної культури взаємодії.

Список рекомендованої літератури

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) [Електронний ресурс]. – Київ: МОН України, 2021. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua>
2. Даймонд А., Кедзі М. Дитина і демократія: як виховувати громадянські компетентності з раннього віку / Пер. з англ. – Київ: Лібра, 2020. – 128 с.
3. Демократична школа: освіта для демократичної стійкості. Посібник для педагогів та керівників закладів освіти / Європейський центр ім. Вергеланда. – Київ: Центр освітніх ініціатив, 2022. – 96 с.
4. Інклюзивне дошкілля: створення безпечного середовища та культури різноманіття / Упоряд. О. Тищенко. – Київ: Видавничий дім «Освіта», 2021. – 112 с.
5. Конвенція ООН про права дитини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021
6. Мацук Л., Кузенко О. Психолого-педагогічні дослідження актуальних проблем впровадження дошкільної інклюзивної освіти в Україні / Л. Мацук, О. Кузенко // Мир дошкілля. – 2021. – Т. 12, № 2. – С. 34–41.
7. Машовець М. А., Волинець Ю. О. Кадровий менеджмент в ЗДО / М. А. Машовець, Ю. О. Волинець. – Київ: Видавничий дім «Освіта», 2021. – 96 с. –
8. Мир у дитячому садку: посібник для педагогів / За ред. Бекер-Мротек С. – Львів: Центр громадянської освіти, 2021. – 84 с.
9. Москаленко В. П. Психічне здоров'я в умовах війни: практичні рекомендації для освітян // Практична психологія та соціальна робота. – 2022. – № 6. – С. 3–10.
10. Омельченко М. Управління інноваційними підходами у дошкільній освіті в Україні / М. Омельченко // Актуальні проблеми освіти. – 2022. – № 5. – С. 67–74.
11. Професійний стандарт «Керівник (директор) закладу дошкільної освіти» [Електронний ресурс]. – Наказ Мінекономіки від 28.09.2021 № 620-21.
12. Рада Європи. Рамка компетентностей для культури демократії [Електронний ресурс]. – Страсбург: Council of Europe, 2018. – Режим доступу: <https://www.coe.int/competences-for-democratic-culture>
13. Шамрай О. В. Сучасні тенденції управління закладом дошкільної освіти з інклюзивною формою роботи / О. В. Шамрай // Науковий вісник. – 2022. – № 3. – С. 45–52.